

"אל תירא מִרְדָּה מְצֻרִימָה" – ממה חשש יעקב?

תרגום יונתן על בראשית פרק מו פסוק ג ... ואמר אנא הוא אל אלהיה דאבוך לא תדחל מלמיחות למצרים על עיסק שעבודא די פסקית עם אברהם ארום לעם סגי אשויןך תמן.

גם פירוש זה מתאים יותר לפש"מ – מפירש"י: כי חששו היה מ'הירידה למצרים' [ולא מה'ציאה'] והטעם: חשש מצערם של כלל ישראל מהשיעבוד העתידי לבא עליהם [ולא רק חשש פרטי]

גם המשך ההבטחה 'לגוי גדול אשימך' מובנת יותר, כי היא קשורה לחששו מגזירת בבה"ב:

כדמטיים החזקוני:

... אמר לו הקב"ה: אל תירא מרדה מצרימה! ... אם קרבו ימי שעבוד ועינוי גם קרבה הברכה שברכתי את זקנך ואעשך לגוי גדול. היינו כי לגוי גדול אשימך שם [כפי שהובטח בברית].

[ואין לומר, שפירוש זה קשה מפני שלא שייך לומר ש'ירא שמא תתקיים גזירתו של הקב"ה' – שמוכרח להתממש!]

כי גם אם לא מתאים 'לירא' בכל זאת מתאים לומר 'שהיה מיצר על העינוי' למרות היותו 'גזירה'!!]

ויעקב הרי ידע שירידתו למצרים (סבא גדול בכל ארמ"צ...) קשורה להתחלת קיום הגזירה [ותחי רוח יעקב אביהם' ששרתה עליו שכינה שפירשה ממנו]-

מדוע א"כ לא פירש"י שחשש מהשיעבוד?!... [והוציאו מפשוטו שחשש מ'הציאה לחו"ל']

הרי שאפילו בפרדר"א לא הסתפק בצערו על 'ציאה' מהארץ, אלא הוסיף גם 'יראה' ממה שיקרה מה'ירידה למצרים' [כהתאם למפורש בפסוק: 'מרדה מצרימה']

דווקא רש"י 'בורח' מפשוטו של מקרא? [ובפרט שכבר מצינו חשש השפעת שטופי הזימה עוד בימי אבימלך]

•

גם המשך הפסוק, בו מבטיח הקב"ה ליעקב 'כי לגוי גדול אשימך' מסתדר לפי פרדר"א [אם חששת מהתבוללות במצרים – אל דאגה – לגוי גדול אשימך]

אבל לפירש"י – במה מפגי הקב"ה צערו של יעקב [מעזיבת ארץ הקדש] בהבטיחו? האם זה שולל את צערו?!

ישוכנו ב'שכונה חרדית'

אולי מה שרש"י לא הזכיר החשש מהשפעת הירידה למצרים על זרעו – בגלל שיוסף הודיעו 'וישבת בארץ גושן... וכלכלתי אותך שם' – בשכונה חרדית נפרדת....

אבל דוחק שבגלל סברה זו – נשנה את המשמעות הפשוטה 'אל תירא מרדה מצרימה' [היינו שמזה חשש יעקב] – ובפרט שעצם האזרחות במצרים הטמאה עלולה להשפיע באוירתה הקלוקלת!

•

פירושו של חזקוני בראשית מו, ג

שהיה יעקב מתיירא ואומר: עכשיו שאני יורד למצרים קרבו הימים שנאמר לזקני גזירת שעבוד ועינוי על זרעי בארץ לא להם...

ספר בראשית פרק מו

(א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֹׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לְאֱלֹהֵי אָבוֹיו יַעֲקֹב: (ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמֵרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב וַיֵּקֶב וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: (ג) וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הֵאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֵל תִּירָא מִרְדָּה מְצֻרִימָה כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם:

רש"י

(ג) אל תירא מרדה מנרימה – לפי שהיה מיוצר על שנזקק לנחת לחונה לארץ:

בפירושו מחדש רש"י שני עניינים:

• בכתוב 'אל תירא' ורש"י משנה ל'היה מיצר' ['יראה' – דאגה מהעתיד להתרחש / 'מיצר' – צער ועגמת נפש על ההווה]

• בכתוב מפורש 'אל תירא מרדה מצרימה' ורש"י משנה 'על שנזקק לצאת לחוצה לארץ'

ה'ירידה' מעוררת 'יראה' וה'ציאה' מעוררת 'מיצר'

אבל תמוה: מה הזקיקו להוציא הפסוק מידי פשוטו?!

מקורו: פרקי דרבי אליעזר פרק לח

שמע יעקב על יוסף שהוא חי והיה מהרהר בלבו ואומ' איך אעזוב ארץ אבותי וארץ מולדתי ואת ארץ ששכינתו של הב"ה בקרבה

ואלך אל ארץ טמאה לתוך העבדים בני חם בארץ שאין יראת שמים ביניהם אמ' לו הב"ה יעקב אל תירא מרדה מצרימה אנכי ארד עמך.

אחריו שיצא לירדד למצרים – החל לחשוש?

ספר בראשית פרק מה

(כז) וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֶת כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיֵּרָא אֶת הַעֲגֻלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשִׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: (כח) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי אֲלֵכֶה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרְם אַמּוֹת:

הרי שכבר גמר בדעתו לילך למצרים!

וראין לומר שתחילה התכוון לילך לבדו רק לראותו ולקוב מיד חזרה לארץ ישראל, שהרי נאמר לקמן: זיסע נשראל וכל אשר לו – הגירה של קבע!

ספר בראשית פרק מו

(א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לַאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק:

הרי שכבר יצא בפועל עם כל משפחתו למסע למצרים מה קרה פתאום שנולד אצלו חשש, שדרש הרגעה?

(ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמֵרָאת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי: (ג) וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֵל תִּירָא מִרְדֵּה מִצְרַיִם כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם:

הבטחה זו היתה אמורה לבא בטרם החליט לצאת לדרך!

והביאור של רבנו בהסבר פירש"י:

באר שבע היא העיר הגובלת את דרומה של א"י, ממנה ואילך יוצאים מגבולה של הארץ.

לכן אע"פ שהוסכם בלבו ללכת למצרים עם כל משפחתו מתוך שמחה כדי לפגוש את בנו האובד, כמ"ש רב, עוד יוסף בני חי! אלך ואראנו בטרם אמות!

[אולי גם בגלל שידע ברוח"ק שהגיע זמן גזירת גר יהיה זרעך, לכן לא ירד ע"מ לחזור תיכף לארץ ישראל]

אבל בהגיעו לגבול ארץ ישראל ועתה הוא יוצא בפועל – נפל עליו צער

ע"ד המובא ברש"י בראשית ו,ו

אפיקורוס אחד שאל את רבי יהוסט בן קרחא ר"ל אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד אמר לו הן אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו נולד לך בן זכר מימין אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל. ר"ל ולא היית יודע שקופו למות אמר לו צענת חדותא חדותא צענת אכלא אכלא

מה שהכריחו לרש"י לפרש כן, כי אם חששו של יעקב היה מ'הירידה למצרים' והשפעותיה, מדוע נזכר רק עתה לאחר שכבר החל לרדת בפועל מחברון עד באר שבע עם 'כל אשר לו?' ומדוע רק עתה הקב"ה מרגיעו?!

במה הבטחת גוי גדולי מפגיזה את צערך?

מאחר ואין חששו שמא יתבוללו בניו מהשפעת מצרים [ויאבדו את סגולתם הלאומית], אלא מעצם עזיבת קדושת הארץ – מה תועלת ההבטחה של 'גוי גדול' בזה?

מדוע יציאה לחוץ לארץ – סיבה ל'צער'?

כשיעקב יצא לחרן – לא מצינו שנצטער, גם כשיצאו אברהם ויצחק – לא מצינו שנצטערו...

[אף ש"ל שיציאה לזמן קצוב ולא לגור שם בתמידות – שאני... אבל אף שזה ב'היתר' – אין זו מידת חסידות, ויש מקום ל'צער']

כי בפש"מ לא היתה עדיין 'קדושה' בחפצא של ארץ ישראל – אף שכבר היתה 'גבוהה מכל הארצות' [אבל לא נאמר 'קדושה מכל הארצות']!

ורק לגבי יצחק נאמר ברש"י:

(ב) אל תרד מנרימה – שהיה דעתו לרדת למנריס כמו שירד חביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מנרימה 'שאתה עולה תמימה ואין חולה לארץ כלאי לך' [ולא ה'ציאה']

ייחודה של 'ארץ ישראל' בזמן האבות:

בארץ ישראל פעל אברהם אבינו 'אטמוספירה של אמונה': 'אלקי השמים ואלקי הארץ' שהרגלתי בפי הבריות... ולכן חו"ל איננה אפורה מתאימה רק למי שהוא 'עולה תמימה' [חוצה לארץ' אין בדיא לך]

אבל אין באותה תקופה 'איסור יציאה ממנה' מדוע א"כ היה יעקב 'מיצר' שנוקק 'לצאת לחוצה לארץ'

והביאור בזח:

מצבו של יעקב באותה עת, היה שונה ממצבו בעת יציאתו לבית לבן [ויציאת האבות לחו"ל]:

שעתה היו כבר 70 נפש [מלבד נשי בניו] – זו כבר התחלה של 'עם ישראל' כעם.

והמקום הראוי לכללות האומה הוא 'הארץ המובטחת' עליה נאמר: 'זאעשך לגוי גדול' – שם!

וע"כ היה 'מיצר' על העובדה ש'נפש בית יעקב' בכללותה, מעתיקים מושבם למקום שאיננו 'הארץ המובטחת' לגוי גדול – וע"ז באה הבטחת הקב"ה: 'אל דאגה' – דווקא שם 'לגוי גדול אשימך' – שם תהא התהוותו של עם ישראל כ'אומה'!

יינה של תרה:

היה לו לומר: 'אל ייצר לך' ולמה אמר: 'אל תירא'?

לפי שהיה מיצר [על שאיננו במקומו הראוי] – לכן [אין לך סיבה 'לירא' – מ'ירידה'] 'אל תירא מדה מצרימה' [אל תחשוש מ'ירידה']

הוראה לדורות:

אמנם אין לפחד מהגלות, כי לא מרצוננו.. אלא אבינו מלכנו הגלנו ונתן לנו הכוחות – יתר על כן: דווקא בגלות מגיע עם ישראל להיות 'גוי גדול'!

אבל זאת בתנאי: שיהיה לו רגש תמידי של 'מיצר' על היותו כבנים שגלו מעל שולחן אביהם, בזכות ש'מיצר' – אין לך 'לירא' [כש'אנכי ארד עמך' – איננה ירידה']

כמ"ש (ו) וַיִּקְחוּ אֶת מִקְנֵיהֶם וְאֶת רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵאוּ מִצְרַיִם יַעֲקֹב וְכָל זָרְעוֹ אֹתוֹ: (ז) בְּנָיו וּבְנֵי בְנָיו אֹתוֹ בְּנֵתָיו וּבְנֵת בְּנָיו וְכָל זָרְעוֹ הֵבִיא אֹתוֹ מִצְרַיִם: